

Köhler, Piotr

Biblioteka naukowa Józefa Jundziła (1794-1877)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 42/3-4, 63-84

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Köhler
(Kraków)

BIBLIOTEKA NAUKOWA JÓZEFA JUNDZIŁŁA (1794–1877)

Gromadzenie księgozbiorów domowych nie miało w środowisku szlacheckim na początku XIX wieku powszechnych, głęboko zakorzenionych tradycji. Z biegiem lat liczba dworów zasobnych w książki zwiększała się. Jednak biblioteki posiadali przeważnie ludzie wybijający się ze swego otoczenia wykształceniem, zainteresowaniami i zamożnością¹.

Prócz ziemian, dla których tworzenie księgozbioru stanowiło obowiązek obywatelski lub przedmiot ambicji, książki zbierali uczeni, spełniały bowiem rolę niemal podstawowego narzędzia pracy. Możliwości finansowe tej drugiej grupy zawodowej były najczęściej mniejsze niż ziemiaństwa, toteż kolekcje osiągały skromniejsze rozmiary. Zbiory uczonych i intelektualistów zawierały na ogół książki nie tylko o tematyce fachowej, ale też teksty literackie i dzieła o znaczeniu ogólnohumanistycznym². Spośród naukowych księgozbiorów biblioteki botaniczne nie były dotychczas przedmiotem analiz, sporadycznie publikowano na ich temat krótkie doniesienia³.

Józef Jundziłł (1794–1877) jest jednym z mniej znanych botaników, związanych z dawną Wszechnicą Wileńską. Po jej ukończeniu pracował w uniwersyteckim Ogrodzie Botanicznym pod kierunkiem Stanisława Bonifacego Jundziłła (1761–1849), profesora Uniwersytetu, jednego z czołowych przyrodników polskich owych czasów. W latach 1817–1820 przebywał na zachodzie Europy uzupełniając swe wykształcenie głównie w ośrodkach niemieckich i francuskich. Od 1825 roku kierował katedrą botaniki Uniwersytetu Wileńskiego. Po zamknięciu uczelni przez władze rosyjskie wyjechał na prowincję i mieszkał w różnych rejonach Litwy. W 1857 roku powrócił do Wilna, gdzie zmarł dwadzieścia lat później. W jego publikowanym dorobku naukowym, oprócz kilku notatek florystycznych,

Liczba porządkowa	Litera:	Autor:	Rok i miejsce druku:	Format	Szata	Półka	Porządek
19910	<p data-bbox="205 1134 306 1328">J</p> <p data-bbox="341 402 587 1345">Synopsisis methodica fungorum sistens enumerationem omnium specierum cum descriptione, synonymis et abrevi- ationibus.</p>	<p data-bbox="194 772 306 1063">A. C. H. Persoon</p>	<p data-bbox="205 455 306 737">Goettingae 1801</p>		20/10		
	<p data-bbox="778 781 920 1442">Bibliot. Jundzi'ka 1884</p>	<p data-bbox="587 384 680 1010">Paris J. 708 i 6 tablic 84</p>					

Ryc. 1. Stara karta katalogowa Biblioteki Akademii Umiejętności z informacją o pochodzeniu egzemplarza.

jest jedna flora *Opisanie roślin w Litwie* (1830)⁴. Jest też autorem jednego z największych i, z naukowego punktu widzenia, najważniejszych zielników zebranych w pierwszej połowie XIX wieku na ziemiach polskich⁵.

PRZYPUSZCZALNA HISTORIA KSIĘGOZBIORU

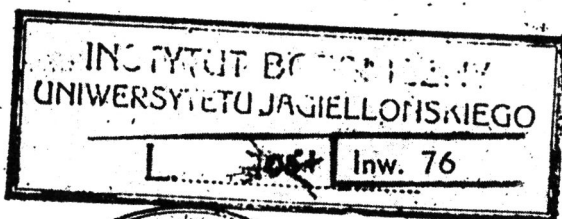
Nie zachowały się, prawdopodobnie⁶, żadne dokumenty związane z dziejami księgozbioru Józefa Jundziłła. Na podstawie poniższej analizy tego zbioru mogę przypuszczać, że składa się z kilku zbieranych niezależnie przez różne osoby kolekcji, połączonych następnie w jedną bibliotekę. W omawianym księgozbiorze za starszą część należałoby uznać książki o tematyce politycznej i religijno-humanistycznej, w większości wydane do końca XVIII w. Można przypuszczać, że jest to zbiór Dominika Jundziłła⁷ – ojca Józefa, komisarza cywilno-wojskowego powiatu ejszyskiego⁸. Józef rozpoczął gromadzenie swej biblioteki około 1813 roku; ze względu na zainteresowania przeważały w niej dzieła przyrodnicze, głównie – botaniczne. Po śmierci D. Jundziłła księgozbiór (a może tylko część?) odziedziczył syn Józef, a po nim jego córka – Maria, która przekazała w 1884 roku bibliotekę do Krakowa za pośrednictwem Józefa Rostafińskiego (1850–1928)⁹, wybitnego przyrodnika i humanisty, badacza dziejów botaniki w Polsce. Tu rozdzielona została między Akademię Umiejętności, a Uniwersytet Jagielloński (Ogród Botaniczny). Obecnie książki ze zbioru J. Jundziłła są w Bibliotece Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk¹⁰ i w Bibliotece Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk¹¹, która rozwinęła się z dawnej biblioteki Ogródu Botanicznego UJ.

Fakt, że książki z tego zbioru gromadzone były w różnym czasie przez kilka osób o bardzo różnych zainteresowaniach, wpływa na wyniki analizy biblioteki J. Jundziłła: każdy z elementów (liczebność poszczególnych działów, struktura tematyczna, językowa, chronologiczna, geografii wydawniczej itd.) wykazuje istnienie dwóch podzbiorów – humanistycznego (wcześniejszego, wydanego w większości w Polsce i w języku polskim) oraz przyrodniczego (późniejszego, wydanego poza Polską, najczęściej po łacinie, niemiecku i francusku). Ponieważ cecha ta przejawia się w poniższej analizie w każdym z jej składników, przy ich opisie, by wielokrotnie nie powtarzać tego samego stwierdzenia, była pomijana; należy jednak o niej stale pamiętać.

OPISANIE ROSLIN LITEWSKICH

WEDŁUG
UKŁADU LINNEUSZA

PRZEZ
X. B. S. JUNDZIŁŁA
PROFESSORA BOTANIKI

W WILNIE
U JÓZEFA ZAWADZKIEGO TYPOGRAFA
AKADEMICKIEGO.

1 8 1 1.

Ryc. 2. Opisanie roślin litewskich S.B. Jundziłła, strona tytułowa.
Egzemplarz z Biblioteki Instytutów Botaniki UJ i PAN.

WIELKOŚĆ ZBIORU

Poszukiwania korespondencji lub innych materiałów, (np. spisu książek) związanych z przekazaniem do Krakowa tego księgozbioru, nie przyniosły rezultatów. Stąd dokładne określenie jego wielkości jest obecnie niemożliwe.

Najwcześniejszym i jedynym źródłem pozwalającym na oszacowanie wielkości części biblioteki J. Jundziłła, jaka trafiła do Akademii Umiejętności, jest stary katalog kartkowy z adnotacjami o pochodzeniu poszczególnych egzemplarzy książek Biblioteki AU (ryc. 1.). Jeden z najstarszych inwentarzy tej Biblioteki, inwentarz nr 137¹², poza nazwiskiem autora i skrótem tytułu oraz miejscem i rokiem wydania, nie podaje, niestety, informacji o pochodzeniu poszczególnych dzieł. Na podstawie informacji zawartej w kartach katalogowych mogą tylko przypuszczać, że książki z biblioteki J. Jundziłła zostały w inwentarzu tym wpisane pomiędzy numerami 19835 a 20114.

Ustalenie, które dzieła z księgozbioru J. Jundziłła przekazane zostały do Biblioteki Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego jest łatwe: jednoznaczny zapis w inwentarzu¹³ („Z księgozbioru J. Jundziłła – dar rodziny”) dotyczy pozycji od numeru 92 do 134. Ponadto każdą książkę opatrzono owalną pieczęcią o treści: „Z księgozbioru J. Jundziłła. Dar rodziny” (ryc. 2).

Wielkość biblioteki J. Jundziłła przekazanej do Krakowa można szacować, bazując na wyżej opisanych materiałach, na około 316 dzieł (w około 360 woluminach)¹⁴, z tego Akademia Umiejętności otrzymała około 273 dzieła (w około 300 woluminach), a Uniwersytet Jagielloński (Biblioteka Ogrodu Botanicznego) – 43 dzieła (w 57 woluminach).

Po przyjęciu daru książki zostały włączone do zbiorów, stąd dziś nie można już określić zasad, według których była uporządkowana biblioteka J. Jundziłła.

Poniższą analizę tego księgozbioru oparłem na spisach tytułów zawartych we wspomnianych inwentarzach.

LICZEBNOŚĆ POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁÓW

Interesujące jest porównanie liczebności poszczególnych działów tego księgozbioru zobrazowane w tabeli 1. Arbitralnie przyjęte przeze mnie okresy (XVI–XVIII, 1801–1832 i 1833–1877) związane są z biografią J. Jundziłła: w 1832 roku został zamknięty Uniwersytet Wileński, J. Jundziłł przeszedł na emeryturę i opuścił Wilno, natomiast w roku 1877 – zmarł.

Liczebność poszczególnych działów odzwierciedla zarówno historię tego księgozbioru, jak i jego przeznaczenie. Wśród druków powstałych do połowy XVIII w. przeważają książki mogące służyć osobie sprawującej pewne funkcje polityczne w ówczesnej Rzeczypospolitej. Są tam m. in. publikowane uchwały kolejnych sejmów, konstytucje sejmowe, przywileje, a także pisma autorów starożytnych

Tabela 1. Liczebność działów księgozbioru J. Jundziłła

Dział	Druki polskie	Druki zagraniczne	Razem
Druki XVI–XVIII w.	50	73	123
Druki 1801–1832	52	102	154
Druki 1833–1877	7	12	19
Brak daty wydania	13	7	20
Razem	122	194	316

(np. Horacy: *Q. Horatii Flacci carmina ...* 1696), religijne (np. Steinbach: *Christi hoc est Christi Dei* 1607), opisy podróży (np. Gröber: *Orientalische Reiseschreibung* 1694). Dział najliczniej reprezentowany (lata 1801–1832), to biblioteka zebrana przez J. Jundziłła w czasie studiów, trzyletniej podróży po Europie zachodniej (1817–1820), oraz podczas jego pracy w Uniwersytecie Wileńskim. Po opuszczeniu Wilna J. Jundziłł prawdopodobnie bardzo znacznie ograniczył uzupełnianie swej biblioteki, ponieważ w ciągu następnych lat (1833–1877) przybywało średnio zaledwie 0,5 książki rocznie, podczas gdy w okresie najintensywniejszego powiększania księgozbioru wskaźnik ten kształtował się na poziomie 6 tytułów rocznie.

STRUKTURA TEMATYCZNA KSIĘGOZBIORU

Biblioteka J. Jundziłła ma szeroką strukturę tematyczną (Tab. 2.).

Tabela 2. Charakterystyka tematyki książek ze zbioru J. Jundziłła

Treść dzieł	Druki wydane w Polsce	Druki zagraniczne	Razem
1	2	3	4
Botanika, spisy nasion ogrodów botanicznych	15	94	109
Ogrodnictwo, sadownictwo	3	11	14
Zoologia, weterynaria	8	19	27
Geografia, opisy podróży	3	14	17
Mineralogia, geologia	2	9	11
Fizyka	1	5	6
Geometria	3	1	4
Chemia	3	0	3
Ekonomia, gospodarstwo domowe	3	1	4

1	2	3	4
Religia, filozofia	7	3	10
Literatura piękna, polityczna, inne	72	36	108
Słowniki językowe	0	3	3
Razem:	120	196	316

Poniżej podaję krótką charakterystykę grup książek z głównych dziedzin wiedzy sporządzoną tylko na podstawie samych tytułów. Stąd poniższe dane należy traktować z pewnym przybliżeniem.

A. Botanika: Botanika, ze zrozumiałych względów, była najobszerniejszym działem w bibliotece J. Jundziłła. Spośród dzieł z tej dziedziny 66 tytułów trafiło do Akademii Umiejętności, a 43 – do Uniwersytetu Jagiellońskiego. Najstarszą książką botaniczną były *Commentarii [...] Pedacii Dioscoridis [...]* P. A. Matthiolo (wydanie z 1560 r.). Z XVI wieku pochodzą także dwie pozycje: również tego autora herbarz¹⁵ i Tabernaemontanus *Das ander Buch von Kräutern* (1591). Z dzieł opublikowanych w XVII w. J. Jundziłł posiadał w bibliotece M. R. Beslera *Gazophylacium verumnaturale [...]* (1642), J. Chemnitiusa *Index plantarum circa Brunsvigiam nascentium* (1652) i J. Breynę *Prodromus fasciculi rariorum plantarum [...]* (1680–1689).

Większość książek botanicznych (71 tytułów) została wydana pomiędzy rokiem 1800 a 1832. Znacznie mniej miał J. Jundziłł dzieł opublikowanych w XVIII w. – 22 tytuły, we wspomnianym wyżej inwentarzu zanotowane są natomiast tylko dwie pozycje wydane po 1833 roku: G. W. Bischoffa *Lehrbuch der Botanik* (1855) i jeden numer „Botanische Zeitung” pod redakcją H. von Mohla i D. F. L. Schlechtendala (nr 19 z 1861 r.). Proporcje między liczbami tytułów w poszczególnych grupach są znamienne. Szczególnie ważna jest tu grupa dzieł wydanych w latach 1800–1832, zakupionych, z pewnością, wkrótce po ich opublikowaniu. Na ich podstawie można przypuszczać, że Jundziłł śledził na bieżąco rozwój botaniki w tamtym okresie, i był zaznajomiony z ówczesnymi najważniejszymi osiągnięciami nauki o roślinach, przynajmniej jeśli chodzi o literaturę niemiecką i francuską.

Na podstawie analizy spisów tytułów można stwierdzić, że spośród tych gałęzi botaniki, które wtedy uprawiano, największe zainteresowanie J. Jundziłła budziła systematyka (sztuczny system Linneusza i naturalny – de Jussieu’a, m. in.: A. L. de Jussieu: *Genera plantarum [...]* 1789, A. L. de Jussieu: *Principes de la méthode naturelle des végétaux [...]* 1824, oraz prace K. Linneusza) i florystyka – większość prac dotyczyła roślin kwiatowych Europy środkowej (np. W. Besser: *Enumeratio plantarum hucusque [...]* 1822, J. E. Gilibert: *Flora Lithuanica inchoata [...]* 1781–1782, S. B. Jundziłł: *Opisanie roślin [...]* 1791 i 1811, F. A. Marschall von Bieberstein: *Flora taurico-caucasica [...]* 1808, G. Wahlenberg: *Flora*

Carpatorum principalium 1814, G. Wahlenberg: *Flora suecica* [...] 1824–1826), znacznie mniej – pozostałych grup roślin, np.: glonów – jedna praca (C. A. Agardh: *Species algarum rite cognitae* [...] 1821), porostów – dwie (S. E. Bridet-Brideli: *Bryologia universa* [...] 1826–1827, W. J. Hooker et T. Taylor: *Muscologia britannica* [...] 1818), grzybów – również dwie (E. Fries: *Observationes mycologicae* 1815–1818, C. H. Persoon: *Synopsis methodica fungorum* [...] 1801). Dużo było dzieł, co zrozumiale, z botaniki ogólnej oraz podręczników nieodzownych przy wykładaniu wiedzy o roślinach (np. M. Desfontaines: *Tableau l'école Botanique du Jardin du Roi*. 1815, F. Koch: *Botanisches Handbuch* [...] 1797, F. Link: *Grundlehren der Anatomie und Physiologie der Pflanzen* 1807, C. L. Willdenow: *Grundriss der Kräuterkunde* [...] 1802). Jednym z nowszych kierunków w botanice była ówczesnie geografia roślin i w księgozbiórce była już reprezentowana (A. Humboldt, A. Bonpland: *Essai sur la géographie des plantes* 1807).

Wśród dzieł treści botanicznej na uwagę zasługują prace Karola Linneusza, których J. Jundziłł posiadał 8 tytułów. Były pomiędzy nimi zarówno wydane jeszcze za życia wielkiego Szweda¹⁶, jak i wydania późniejsze, uzupełniane lub redagowane przez jego następców¹⁷. Tworzyły one kanon ówczesnej literatury botanicznej, przede wszystkim systematyki roślin.

B. Zoologia, weterynaria: Najstarsza, pochodząca z XVII w. praca z tego działu, poświęcona chorobom zwierząt, mogła być jeszcze własnością Dominika Jundziłła – ojca Józefa i pełniła, być może, funkcję źródła wiedzy nieodzownej przy prowadzeniu gospodarstwa wiejskiego. Prawie wszystkie książki zoologiczne z tej biblioteki opublikowane zostały między rokiem 1754 a 1827. Są wśród nich zarówno podręczniki, jak i dzieła poświęcone poszczególnym grupom zwierząt: ptakom, mięczakom, czy owadom. Najmłodsza książka z tej dziedziny wydana została w 1853 roku – był to podręcznik zoologii¹⁸.

C. Geografia, opisy podróży: W tej grupie prac szczególnie dużo, prawie 25%, wydanych zostało jeszcze w XVII w., pozostałe (oprócz dwóch) – do 1822 roku. Zdecydowana większość z nich są to opisy podróży zarówno morskich, jak i lądowych do różnych państw lub na inne kontynenty. Kilka książek posiada na kartkach notatki i uwagi wpisane przez J. Jundziłła. Wskazują one, że interesowały go przede wszystkim informacje o roślinach, ich zastosowaniach, nazwach i związanych z nimi zwyczajach.

D. Sadownictwo, ogrodnictwo: Książki dotyczące sadownictwa i ogrodnictwa pochodzą z drugiej połowy XVIII w. i z pierwszych trzydziestu lat XIX wieku, większość z nich jest w języku francuskim. Ich tytuły wskazują na użyteczny cel ich zebrania: mogły służyć pomocą przy zakładaniu i pielęgnacji sadów.

E. Mineralogia, geologia: Spośród 11 książek poświęconych tej dziedzinie wiedzy, tylko jedna wydana była w XVIII w., większość – w wieku XIX, w czasach studiów J. Jundziłła i jego pracy w Uniwersytecie Wileńskim, a jedna – w 1852 roku. W większości są to podręczniki i leksykony. Wskazują one na zainteresowania

J. Jundziłła naukami o Ziemi związane z jego pracą, oraz na kontynuację tych zainteresowań po opuszczeniu Wilna.

F. Religia, filozofia: Spośród dzieł religijnych i filozoficznych najstarsze wydane zostało na początku XVII w., pozostałe w wieku XVIII i XIX. W większości była to typowa literatura dla katolickiej rodziny ziemiańskiej na przeciętnym poziomie intelektualnym, np. P. Skargi *Żywoty świętych Starego y Nowego Zakonu* (1780), tegoż autora *Kazania na niedziele y święta całego roku* (1793). W dziele tym wyróżnia się Voltaire'a *Dictionnaire philosophique* (1813).

G. Fizyka: Fizyką J. Jundziłł zajmował się głównie w czasie nauki w Uniwersytecie, na co może wskazywać zarówno niewielka liczba książek, jak i daty ich wydania: XVII w. (komentarz do *Fizyki* Arystotelesa z 1680 r.), druga połowa XVIII w. i pierwsze dwie dekady XIX w. Po zamknięciu Uniwersytetu zakupił już tylko jedną pracę o podstawach fizyki eksperymentalnej.

H. Matematyka: Z tą dziedziną wiedzy związane są jedynie cztery książki, z których trzy poświęcone są miernictwu (1 – z 1769 r., 2 – z 1829 r.), a jedna – to tablice logarymiczne wydane w 1662 roku. Może były przydatne w prowadzeniu gospodarstwa wiejskiego?

I. Ekonomia, gospodarstwo domowe: Cztery prace, które można zaliczyć do tego działu, dotyczą zwiększenia efektywności gospodarowania na wsi.

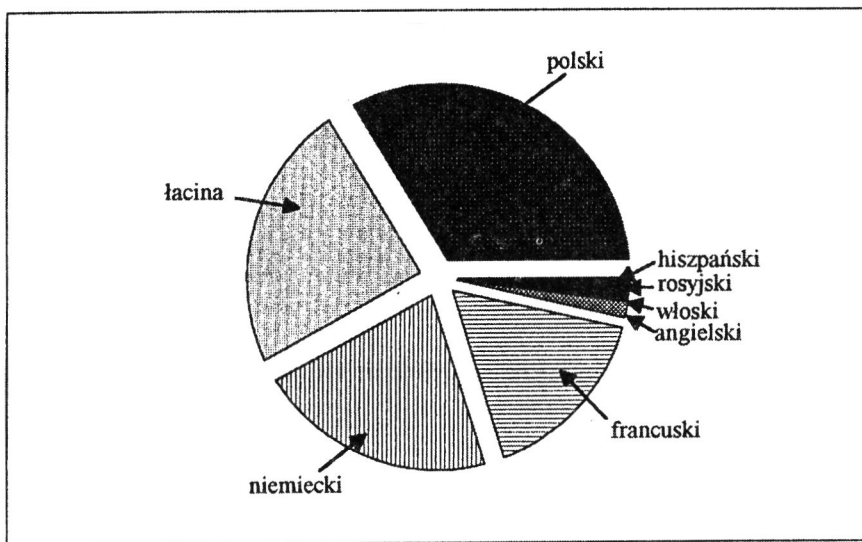
J. Chemia: W omawianej bibliotece jedynie trzy dzieła poświęcone były chemii, wszystkie autorów polskich związanych z Uniwersytetem Wileńskim.

K. Słowniki językowe: Grecko-łaciński i angielsko-niemiecki, oraz łaciński.

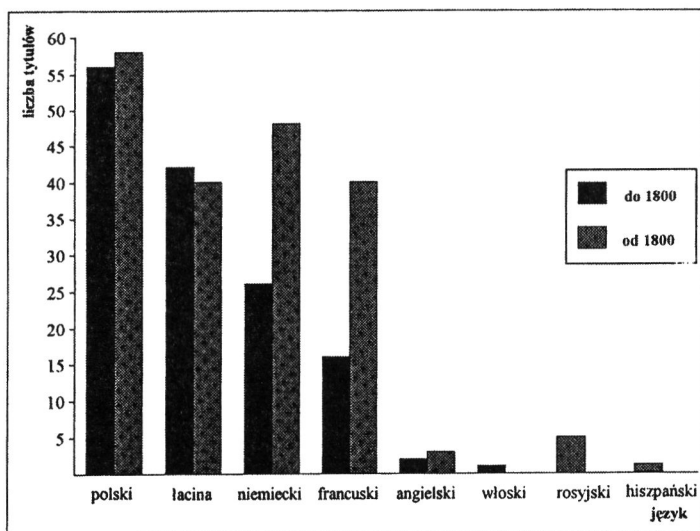
L. Inne: Obszerny ten dział zawiera zarówno dzieła literatury pięknej, historycznej, jak i pisma polityczne i wydawnictwa użytkowe, np. kalendarze. Na podstawie tytułów można wnosić, że w znacznej części jest to biblioteka Dominika Jundziłła. Obecność wydanych po 1832 roku podręczników do nauki dzieci¹⁹ sugeruje, że wśród osób korzystających z tego księgozbioru były takie, które zajmowały się początkowymi etapami edukacji.

STRUKTURA JĘZYKOWA KSIĘGOZBIORU

Łacina przez długie wieki była językiem nauki i uczonych. Stopniowo zastępowały ją w publikacjach naukowych nowożytnie języki narodowe. W zachodniej Europie przemiana ta na gruncie botaniki miała miejsce w XVIII w.²⁰. Ślady tego procesu widoczne są również w księgozbiornie J. Jundziłła i wyrażają się poprzez proporcje między liczbami dzieł opublikowanych w poszczególnych językach do i po 1800 roku (ryc. 3 i 4). Największy (ponad 33%) udział tytułów w języku polskim w obu tych okresach jest zrozumiały i wynika ze struktury tematycznej omawianego księgozbioru: zdecydowana większość znajdujących się w nim dzieł o treści politycznej, religijnej i innych nie związanych z naukami przyrodniczymi została opublikowana w tym języku. Ponad 24% księgozbioru to prace w języku

Ryc. 3. Ogólna struktura językowa księgozbioru J. Jundziłła

Ryc. 4. Struktura językowa księgozbioru J. Jundziłła: dzieła wydane do i po 1800 r.

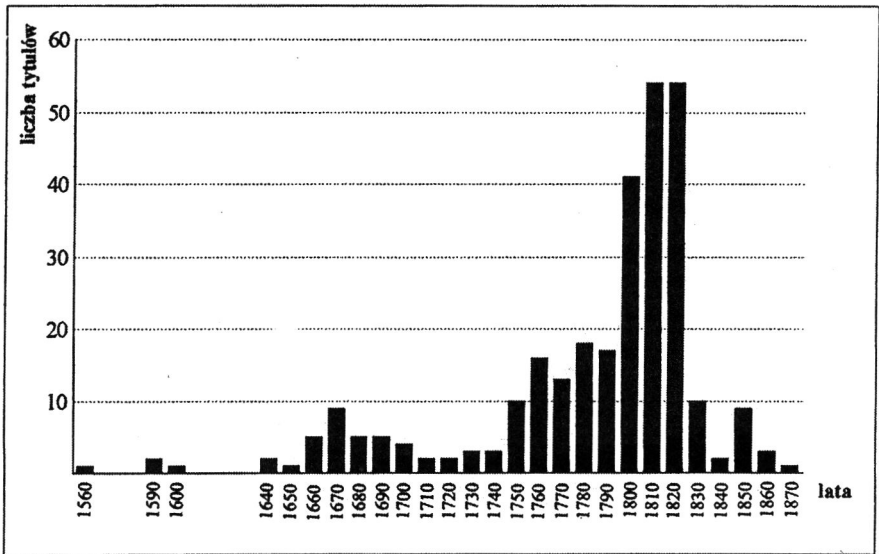
łacińskim: zarówno dzieła przyrodników, jak i filozofów. Spośród języków nowożytnych na czoło wysuwa się niemiecki – prawie 22% tytułów, przed francuskim – ponad 16%. Prace opublikowane w tych językach, to przede wszystkim prace przyrodnicze, a wśród nich najczęściej dotyczyło roślin: z szeroko ujętej botaniki, sadownictwa i ogrodnictwa. Blisko dwukrotny wzrost liczby wydanych po 1800 roku w obu językach tytułów znajdujących się w bibliotece jest odzwierciedleniem szybko rosnącego znaczenia nauki niemieckiej i francuskiej. Zwraca uwagę prawie nieobecność języka angielskiego (tylko 1,5% tytułów), zwłaszcza, że podczas swego trzyletniego pobytu w Europie zachodniej Józef Jundziłł uczył się go intensywnie, przebywał również w Londynie od 1 lipca do 3 sierpnia 1819 roku²¹. Nieliczne prace angielskie dotyczą botaniki. W omawianej bibliotece prawie nie ma również tytułów w języku rosyjskim (zaledwie 1,5%). W zbiorze znajduje się jedna praca hiszpańska i jedna – włoska. Mała liczba tytułów w czterech ostatnich językach mogła być związana z ich słabą znajomością przez J. Jundziłła. Wyjątkiem mógłby być rosyjski, ale po 1832 roku, czyli w okresie, w którym J. Jundziłł z pewnością władał tym językiem już wystarczająco dobrze, by korzystać z literatury rosyjskojęzycznej, nie kupował książek na tyle często, by udział tego języka w omawianym księgozborze wzrósł znacząco. Na podstawie analizy struktury językowej biblioteki można wnosić, że J. Jundziłł władał, oprócz języka ojczystego – polskiego, również łacińskim, niemieckim, francuskim i rosyjskim; natomiast nie opanował wystarczająco dobrze, pomimo kilkuletniej nauki, języka angielskiego.

STRUKTURA CHRONOLOGICZNA

W szybko rozwijających się dziedzinach wiedzy, takich jak nauki przyrodnicze, większość publikacji, już po krótkim okresie posługiwania się nimi, traci swą aktualność, a te nieliczne, które nadal służą uczonym, uważane są za „klasykę”²². Proces ten w przyrodoznawstwie rozpoczął się już w XVIII w., jednakże wtedy jeszcze nie miał tego tempa, co obecnie. Analiza struktury chronologicznej księgozbioru przyrodniczego pozwala, z jednej strony, na ocenę, czy jego twórca śledził najnowsze zdobycze danych dziedzin wiedzy, co przejawiać się mogło w zakupie odpowiednich dzieł, z drugiej strony zaś pozwala na znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy i jak dalece interesował się dorobkiem tych gałęzi nauki, czy korzystał z nowszych opracowań, czy raczej z „klasyki”.

Na strukturę chronologiczną omawianej biblioteki rzutuje jej historia. Zakres chronologiczny księgozbioru obejmuje ponad 300 lat: najstarsza książka pochodzi z 1560 roku²³, najmłodsza zaś – z 1874 roku²⁴. Pomiędzy tymi latami zaznaczają się dwa okresy, w których opublikowana została większa liczba książek: pierwszy z nich, to druga połowa XVII w. (przeważnie publikacje polityczne, m. in. uchwały kolejnych sejmów), drugi – to lata od 1765 do 1830 (przeważnie dzieła przyrodnicze).

Po roku 1832, czyli po wyjeździe z Wilna przez J. Jundziłła spowodowanym zamknięciem tamtejszego Uniwersytetu, do biblioteki przybyły już tylko nieliczne książki (ryc. 5).

Ryc. 5. Struktura chronologiczna księgozbioru J. Jundziłła

Na podstawie struktury chronologicznej omawianego księgozbioru i przy uwzględnieniu tylko prac botanicznych można stwierdzić, że J. Jundziłł w okresie pracy zawodowej śledził na bieżąco rozwój botaniki, co wyrażało się w zakupie najnowszych prac z tej dziedziny. Znikomo mała liczba książek opublikowanych po 1830 roku, jakie znalazły się w tym księgozbiorze, sugerować może, że J. Jundziłł po opuszczeniu Wilna został odcięty od źródeł informacji o najnowszej literaturze dziedzin, które go interesowały. Może również świadczyć o braku dostatecznych funduszy na odpowiednie zakupy, nie ma jednak dotychczas jakichkolwiek danych na ten temat. Niemniej z całą pewnością można stwierdzić, że nie jest to efektem zmiany, czy wręcz porzucenia dotychczasowych zainteresowań naukowych. Wiadomo bowiem skądinąd²⁵, że do końca życia badał florę Litwy, gromadził zielnik i przygotowywał nawet drugie, uzupełnione wydanie swego *Opisania roślin w Litwie*²⁶.

STRUKTURA GEOGRAFII WYDAWNICZEJ

Analiza struktury geografii wydawniczej biblioteki przyrodniczej pozwala na określenie powiązań naukowych między jej twórcą, a ówczesnymi centrami rozwoju danej dziedziny wiedzy. Struktura ta wskazuje również, jakie były w okresie tworzenia księgozbioru główne ośrodki produkcji wydawniczej w dziedzinach interesujących jego właściciela.

Prawie jedna trzecia tytułów tworzących bibliotekę J. Jundziłła wydana została w Polsce²⁷. Wielkość ta nie świadczy bynajmniej o dominującej ówczesnie roli przyrodoznawstwa polskiego: wśród prac jest zaledwie kilka z botaniki, reszta – to pisma polityczne, religijne lub inne humanistyczne wydawane głównie w Wilnie, w mniejszym stopniu w Warszawie. Ta część księgozbioru, jak przypuszczam, była własnością Dominika Jundziłła. Spośród innych państw na pierwsze miejsce wysuwają się Niemcy: w 27 miastach opublikowano 83 dzieła, na drugie – Francja: w trzech miastach – 45 dzieł, z tego aż 40 w Paryżu. Na tak wysoką pozycję obu państw złożyły się dwa czynniki. Podczas swej trzyletniej podróży po Europie zachodniej najwięcej czasu J. Jundziłł spędził właśnie w Niemczech i Francji studiując tam u czołowych przyrodników. Studium tym towarzyszyły z pewnością odpowiednie zakupy najnowszej miejscowej literatury fachowej. Prace powstałe w tych dwóch krajach autor omawianej biblioteki ze zrozumiałych względów preferował również po powrocie do Wilna. Drugim czynnikiem była wiodąca rola w przyrodoznawstwie europejskim pełniona przez ośrodki Niemiec i Francji, czemu towarzyszyła odpowiednio wysoka produkcja wydawnicza. W porównaniu z nimi mniej liczne są dzieła wydane w Rosji (w 5 miastach, 15 tytułów); w większości opublikowane po 1830 roku dotyczą innych zagadnień niż botanika – głównego obszaru zainteresowań J. Jundziłła. Na pozostałe państwa (Austria: 2 miasta, 8 tytułów, Niderlandy: odpowiednio 5 i 7, Anglia: 1 i 7, Dania: 1 i 4, Szwajcaria: 2 i 3, Szwecja: 2 i 3, oraz Włochy: 1 i 3) przypada około 10 % księgozbioru.

Na podstawie analizy struktury geografii wydawniczej można stwierdzić silne związki J. Jundziłła z ówczesnymi centrami rozwoju botaniki w Niemczech i Francji, stanowiącymi jednocześnie jedne z najważniejszych ośrodków botanicznej produkcji wydawniczej pod koniec XVIII i w pierwszych dekadach XIX wieku w Europie. Dominujący udział niemieckich i francuskich dzieł botanicznych w tym księgozbiornie może świadczyć też, że w czasach J. Jundziłła Uniwersytet Wileński, a w szczególności botanika, był pod znaczącym wpływem nauki tych państw. Znikomo mały udział prac wydanych w Anglii wynika, być może, z faktu, że na przełomie XVIII i XIX wieku nie wydano tam żadnych prac botanicznych dotyczących Europy środkowej.

OPRAWY, MARGINALIA, DEDYKACJE

Wśród opraw książek należących niegdyś do J. Jundziłła²⁸ można wyróżnić kilka grup:

- 1 – oprawy skórzane. Pomędzy nimi są zarówno gładkie, bez tłoczeń, jak i z dekoracyjnie tłoczoną skórą na grzbietach (czasem barwioną – najczęściej tytuły dzieł) oraz na pierwszej i ostatniej stronie okładki (stylizowane ornamenty roślinne). Obecność na oprawach pewnych napisów wykonanych ręką J. Jundziłła (sporadycznie) lub jego współpracowników (może żony lub córki) świadczy o tym, że istniały one już w czasach, gdy dzieła te wchodziły w skład omawianej biblioteki. Być może są to oprawy zmienione w pierwszej połowie XIX w.
- 2 – oprawy kartonowe. Pewna liczba książek posiada oprawy wykonane z niebiesko-zielonego kartonu, na grzbietach znajdują się tytuły dzieł napisane ręką żony lub córki J. Jundziłła.
- 3 – oprawy kartonowe zmienione. Kilka książek, które trafiły do Biblioteki Ogrodu Botanicznego UJ, ma współczesne oprawy kartonowe („zielony marmur”) wykonane w latach 60-tych i 70-tych XX w.

Spora liczba książek, przede wszystkim botanicznych, nosi ślady ich lektury przez J. Jundziłła w postaci uwag i not nanoszonych na marginesach. W dwóch przypadkach książki zostały dla niego specjalnie spreparowane, mianowicie każdą kartkę oryginalnie zadrukowaną przedzielono wszytą (lub wklejoną) kartką czystą, na której przyrodnik ten notował swe spostrzeżenia botaniczne i nazwy roślin. Preparacji takiej poddany został egzemplarz *Opisania roślin litewskich* S. B. Jundziłła²⁹ i *Opisania roślin w Litwie* J. Jundziłła³⁰. Na wszytych kartach znajdują się 884 notatki sporządzone w latach 1821–1873, zawierające informacje o stanowiskach zbioru poszczególnych roślin, uzupełnienia opisów gatunków, ludowe nazwy roślin i inne dane. Wypełniają one lukę w danych florystycznych dotyczących Litwy, istniejącą między rokiem 1832 a 1881. Ze względu na duże znaczenie tych informacji, notatki zostały oddzielnie opracowane przeze mnie w artykule *Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanych materiałów rękopiśmiennych)*³¹. Większość uwag i not w innych dziełach wykonana została przez J. Jundziłła w środkowym okresie jego życia, na co wskazuje charakter pisma. Notatki dotyczą głównie tłumaczenia na język polski botanicznych terminów łacińskich³² i polskich nazw rodzajów i gatunków³³.

W przeglądniętych książkach natrafiłem na dwie dedykacje. W pierwszym tomie dzieła P. S. Pallasza *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs*³⁴ na wewnętrznej stronie okładki znajduje się następująca dedykacja: „Takowe dzieło Pallasza mam sobie za ukontowanie [sic] ofiarować W. Jozefowi Jundziłłowi, w dowód prawdziwego mego szacunku. Datt w Szczorsach 1823. Mca

Junii 19. Adam hrabia Chreptowicz”. Hrabia Adam Chreptowicz (1768–1846) był filantropem i mecenasem, wizytatorem szkół z ramienia Uniwersytetu Wileńskiego i członkiem komisji sądowo-edukacyjnej. W swym majątku Szczorse (obecnie na terenie Białorusi) posiadał bibliotekę liczącą około 15 tysięcy woluminów, dokąd chętnie zapraszał profesorów i początkujących badaczy³⁵, wśród których był i Józef Jundziłł. Egzemplarz dzieła Pallasa jest również interesujący z innego jeszcze powodu. Jego pierwszy tom na stronie tytułowej nosi pieczęć z napisem „Ex Bibl. Joach. Com. Chreptowicz”, natomiast wszystkie trzy tomy mają wklejony ekslibris „Z Biblioteki P. Czenpińskiego. D.M.”, można dzięki temu odtworzyć jego historię. Pierwszym właścicielem dzieła był Paweł Czenpiński (1755–1793), zoolog, lekarz, członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, autor prospektu podręcznika *Botanika dla szkół narodowych*³⁶. Po nim – Joachim hrabia Chreptowicz (1729–1812), kanclerz wielki litewski, twórca biblioteki i pałacu w Szczorsach³⁷. Następnym – jego syn Adam, a w końcu – J. Jundziłł.

Druga dedykacja znajduje się na wewnętrznej stronie okładki *Nomenklatury mineralotów* (1815)³⁸. Jest prawie całkowicie zaklejona. Z niewielu widocznych fragmentów wynika, że egzemplarz ten J. Jundziłłowi ofiarował Makary Bogatko (1788–po 1830), przyrodnik, mineralog, pomocnik S. B. Jundziłła w Gabinecie Historii Naturalnej i Ogrodzie Botanicznym w Wilnie, współwydawca „Pamiętnika Magnetycznego Wileńskiego”³⁹.

Podczas przeglądania księgozbioru, oprócz notatek i dedykacji natrafiłem na dwa wpisy własnościowe. Na ostatniej stronie *Żywotów świętych* [...] P. Skargi⁴⁰ znajduje się notatka następującej treści: „Possessor tey Xiązki Dominik Jundziłł komisarz CWB [odczytanie niepewne] Eyszyskiego”. Wskazuje ona na starszą część biblioteki: polityczno-humanistyczny zbiór Dominika Jundziłła – ojca Józefa. Egzemplarz *Grundzüge der wissenschaftlichen Pflanzenkunde* A. P. de Candolle’a i K. Sprengla⁴¹ ma wklejoną między okładką a stroną tytułową kartę, na której widnieje podpis J. Jundziłła.

FUNKCJA KSIĘGOZBIORU

Analizując bibliotekę J. Jundziłła można stwierdzić kilka funkcji tego zbioru. Była to przede wszystkim część warsztatu pracy botanika-florysty, w swym podstawowym zrębie zgromadzona na przestrzeni dość krótkiego okresu dwudziestu lat (od około 1813 do 1832). Stanowiła źródło wiedzy o florze Litwy i innych obszarów Europy środkowej, pomocnej przy gromadzeniu zielnika⁴². Dostarczała wzorców do tworzenia kluczy i opisów gatunków – niezbędnych przy powstawaniu *Opisania roślin w Litwie*⁴³. Zawierała też dzieła o podstawowych problemach ówczesnej nauki o świecie roślin (np. spór między zwolennikami różnych systemów klasyfikacji – system sztuczny *versus* naturalny).

J. Jundziłł wykładał na Uniwersytecie Wileńskim botanikę i przez krótki okres – mineralogię. Księgozbiór spełniał wtedy funkcję pomocy w akademickiej działalności dydaktycznej jego właściciela.

Księgozbiór zawierając bibliotekę ojca J. Jundziłła, składającą się w znacznym stopniu ze starych dzieł treści politycznej i religijnej, był rodzajem pamiątki rodzinnej. Przypuszczam, że część ta była na tyle wysoko ceniona przez J. Jundziłła, że pomimo wielokrotnych przeprowadzek w odległe nieraz rejony Litwy i kłopotów związanych z bezpiecznym transportem, nie sprzedał tego dość dużego zbioru.

Biblioteka ta spełniała również rolę „kulturalno-rozrywkową” dostarczając właścicielowi i jego rodzinie lektury. Przypuszczam, że ze względu na jej zawartość, funkcję tę spełniała w znacznie mniejszym stopniu niż funkcje poprzednio wymienione.

Analizując księgozbiór można stwierdzić wyraźny, oczywisty związek doboru dzieł z zainteresowaniami naukowymi jego właściciela. W okresie pracy w Uniwersytecie Wileńskim głównym obszarem zainteresowań J. Jundziłła była, ze zrozumiałych względów, botanika: i to tylko opisowe gałęzie tej nauki (florystyka, taksonomia, morfologia), a nie – eksperymentalne (fizjologia roślin). Ciekawiły go również pozostałe dziedziny dawnej historii naturalnej: zoologia i mineralogia wraz z geologią, a także geografia i ogrodnictwo z sadownictwem, jednak nie w takim stopniu, jak nauka o roślinach. Po opuszczeniu Wilna pozostał wierny swoim zainteresowaniom, o czym świadczą zakupione wtedy książki (z botaniki – 2, z zoologii – 1, z geografii wraz z opisami podróży – 2, z geologii i mineralogii – 1 i z fizyki – 1).

Struktura chronologiczna księgozbioru wskazuje⁴⁴, jak dramatycznym wydarzeniem w życiu J. Jundziłła było zamknięcie Uniwersytetu Wileńskiego. Dwunastokrotny spadek liczby zakupywanych książek po przejściu na przymusową emeryturę i opuszczeniu Wilna, w porównaniu z okresem, gdy był profesorem w tamtejszej Wszechnicy, jest tego dobitnym świadectwem. Nie umniejsza wagi tego faktu przypuszczenie, że szybko rosnąca biblioteka (gdyby jej przyrost został utrzymany, to pod koniec życia J. Jundziłła liczyłaby około 600 tytułów) sprawiałaby jej właścicielowi duży kłopot przy częstych przeprowadzkach.

Omówiona biblioteka prezentuje formę pośrednią między oświeceniowym typem erudycji, a dziewiętnastowieczną specjalizacją w obrębie poszczególnych dziedzin wiedzy. Analiza księgozbioru Józefa Jundziłła rzuca dodatkowe, interesujące światło na tego dziś nieco zapoznanego uczonego.

Przypisy

¹ E. Słodkowska: *Księgozbiory domowe w pierwszej połowie XIX wieku*. W: B. Bieńkowska (red.): *Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi*. Z. 5: *Szkice i materiały*. 1981 s. 5–17; cyt. s. 7–10.

² K. Maleczyńska: *Książka i biblioteki w Polsce okresu zaborów*. Wrocław 1987 ss. 244; cyt. s. 205–208.

³ W. Grębecka: *Księgozbiór Franciszka Scheidta*. W: Z. Mirek, J. J. Wójcicki (red.): *Szata roślinna Polski w procesie przemian. Materiały konferencji i sympozjów 50 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Kraków 26. 06.–01. 07. 1995*. Kraków 1995, Polskie Towarzystwo Botaniczne, Oddział Krakowski, Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, s. 127; B. Hryniewiecki: *Biblioteka botaniczna dr Franciszka Błońskiego*. „Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału IV Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1949 t. 44 s. 44–49; A. Skirgiełło, Z. Sidorowicz: *Księgozbiór Franciszka Błońskiego*. „Wiadomości Botaniczne” 1965 t. IX z. 2 s. 149–153.

⁴ J. Jundziłł: *Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza*. Józef Zawadzki własnym nakładem, Wilno 1830 ss. XII, 583.

⁵ P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła*. „Polish Botanical Studies – Guidebook Series” 1995 t. 13 ss. 154.

⁶ Aby można było stwierdzić to z całą pewnością trzeba by przeprowadzić staranne kwerendy w archiwach i bibliotekach wileńskich.

⁷ Może nie tylko jego. Liczni przedstawiciele tej rodziny pełnili na przestrzeni XVII i XVIII w. różne funkcje polityczno-administracyjne. Szerzej na ten temat pisze J. Cichanowicz: *Kulturotwórcza rola zacnego rodu Jundziłłów*. „Studia i Materiały Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie” nr 29 „Filologia rosyjska. W kręgu kultury litewskiej” 1991 s. 93–115.

⁸ J. Jundziłł: *Historja życia mojego i ludzi z którymi żyłem*. Wydał B. Hryniewiecki: *Tentamen florum Lithuaniae. Zarys flory Litwy*. „Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1933 t. IV s. 310–315; cyt. s. 310.

⁹ S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1883/4* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie” 1884 s. 72–96; cyt. s. 79; S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1884/5* [...]. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie” 1885 s. 72–101; cyt. s. 82.

¹⁰ Biblioteka Oddziału Krakowskiego PAN, ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków.

¹¹ Biblioteka Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków.

¹² Biblioteka Oddziału Krakowskiego PAN: inwentarz nr 137.

¹³ Biblioteka Instytutów Botaniki UJ i PAN w Krakowie: Inwentarz Ogrodu Botanicznego c.k. Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie [około 1878–1933].

¹⁴ Nie wiadomo, czy cały księgozbiór J. Jundziłła jego spadkobiercy przekazali do Krakowa. Pewne wskazówki pozwalają sądzić, że się tak nie stało. Mianowicie w jego

notatkach zawartych w egzemplarzu *Opisania roślin litewskich* S. B. Jundziłła i *Opisania roślin w Litwie* J. Jundziłła wielokrotnie można natrafić na cytaty odwołujące się do *Zielnika* S. Syreniusza (1613), *Dykcyonarzy roślinnego* K. Kluka (1786–1788) i *Słownika* G. Knapskiego (1787) z podaniem stron, z których dane informacje pochodzą. W obu inwentarzach bibliotecznych dzieła te nie są wpisane. Jeśli były w posiadaniu J. Jundziłła, to spadkobiercy zatrzymali je, być może, ze względu na ich wartość lub, co bardziej prawdopodobne, może z powodu intensywnego ich użytkowania były już w stanie uniemożliwiającym przekazanie ich do Akademii Umiejętności i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹⁵ Biblioteka Oddziału Krakowskiego PAN: inwentarz nr 137 pozycja 19971 – P. A. Mattioli „Von Kräutern und Bäumen”. Egzemplarz uszkodzony, brak strony tytułowej i kart 1–7 i od 447, braki uzupełnione ręcznie, na skórzanym grzbiecie etykieta „Herbarium Mathioli”. Pomiedzy stronami 209 i 210 włożono luźne 4 kartki z notatkami J. Jundziłła (indeks rodzajów) i jego córki (wypracowanie z historii Polski). Jest to jedno z niemieckich wydań herbarza P. A. Mattiolo *Kreuterbuch* [...], może z 1590 roku?

¹⁶ C. L i n n a e u s : *Systema naturae* [...]. Wyd. III, Halle 1740; C. L i n n a e u s : *Philosophia botanica* [...]. Wyd. I, Stockholmiae, Amstelodami 1751; C. L i n n a e u s : *Systema naturae per regna tria naturae* [...]. Vindobonae 1767–1770.

¹⁷ C. L i n n a e u s : *Philosophia Botanica* [...]. Halae 1809; C. L i n n a e u s : *Species plantarum* [...]. red. K. L. Willdenow, Berolini 1810; C. L i n n a e u s : *Systema vegetabilium* [...]. red. J. J. Roemer, J. A. Schultes, Stuttgartiae 1817; C. L i n n a e u s : *Systema vegetabilium* [...]. red. K. Sprengel, Goettingae 1825; C. L i n n a e u s : *Genera plantarum* [...]. red. C. Sprengel, Goettingae 1830.

¹⁸ F. S. V o i g t : *Lehrbuch der Zoologie* [...]. Stuttgart 1853.

¹⁹ np.: A. M a r c i n o w s k i : *Układ ćwiczeń mogących służyć za przygotowanie i jako wstęp do nauk początkowych, zastosowany do wieku dzieciennego*. Wilno 1851. K. W i s z n i e w s k i : *Metoda uczenia P. Jacolat*. Wilno 1837.

²⁰ W krajach tych publikowano w językach narodowych od XVI w., być może i wcześniej. Używano równocześnie łaciny – prawie do końca XIX w.

²¹ Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, dział rękopisów: F.2-K.C. 320 (Raporty J. Jundziłła), k. 43–45 (Raport J. Jundziłła, Paryż, 25 IX 1819 r.).

²² G. S e d d o n : *Xerophytes, xeromorphs and sclerophylls: the history of some concepts in ecology*. „Biological Journal of the Linnean Society” 1974 v. 6 s. 65–87; cyt. s. 65–66.

²³ P. A. M a t t h i o l u s : *Commentarii* [...] *Pedacii Dioscoridis* [...]. Venetiis 1560.

²⁴ W. R a c z k i e w i c z : *Wyjątek z rękopismu historycznego P. Wincentego Raczkiewicza. O Herulach Litewskich czyli Normandach, o historykach o Litwie piszących i o alfabecie litewskim, oraz o Słowianach*. Wilno 1874.

²⁵ P. K ö h l e r : *Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanymi materiałami rękopiśmiennymi)*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t 1997 z. 1 s. 43–74.

²⁶ J. J u n d z i ł ł : *Opisanie roślin w Litwie...*, dz. cyt.

²⁷ Mam na myśli wszystkie ziemie wchodzące w skład Rzeczypospolitej przed pierwszym rozbiorem.

²⁸ W Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN trwa zmiana systemu sygnatur i część zbioru nie jest dostępna, poniższe uwagi dotyczą więc tylko tych książek, które zdołałem tam wypożyczyć, oraz wszystkich znajdujących się w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN.

²⁹ S. B. J u n d z i ł ł : *Opisanie roślin litewskich według układu Linneusza*. U Józefa Zawadzkiego Typografa Akademickiego, Wilno 1811 ss. 333. Egzemplarz w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN, sygnatura Polonica 118.

³⁰ J. J u n d z i ł ł : *Opisanie roślin w Litwie ...*, dz. cyt. Egzemplarz w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN, sygnatury Polonica 112, Polonica 113.

³¹ P. K ö h l e r : *Badania Józefa Jundziłła nad florą Litwy po 1830 r. (w świetle nieznanych materiałów rękopiśmiennych)*.

³² np. J. J. R ö m e r : *Versuch eines möglichst vollständigen Wörterbuchs der botanischen Terminologie*. Drell, Fützli und Comp. Zürich 1816 ss. 826. Egzemplarz w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN zawiera liczne glosy napisane przez J. Jundziłła ołówkiem na marginesach. Są to tłumaczenia na język polski terminów łacińskich, np. s. 41 *appositus* – przytulony, s. 633 *Vaginula* – pochowka.

³³ np. M. C. A. F r e g e : *Versuch eines allgemeinen botanischen Handwörterbuchs, lateinisch-deutsch, und deutsch-lateinisch*. Wilhelm Webel Zeiss 1808 ss. XVIII, 384, 162. Egzemplarz w Bibliotece Instytutów Botaniki UJ i PAN zawiera ponad 100 glos w części łacińsko-niemieckiej (druga część jest ich pozbawiona), np. s. 59 *Chondrilla* – Cycek, s. 245 *Pilosella* – Kosmaczek, Niedospiałek.

³⁴ P. S. P a l l a s : *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs* Gedruckt bey der Kayserlichen Academie der Wissenschaften, St. Petersburg 1771–1776, 3 tomy. Egzemplarz w Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN (nr inwentarza 19845, sygn. 5114 st. dr.) zawiera liczne notatki, ale nie J. Jundziłła, dotyczące nazw roślin, zwierząt i zwyczajów ludów.

³⁵ J. I w a s z k i e w i c z : *Chreptowicz Adam*. W: *Polski Słownik Biograficzny* 1937 t. 3 s. 440.

³⁶ K. K o w a l s k a : *Czenpiński Paweł*. W: S. F e l i k s i a k (red.): *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa 1987 s. 113–114.

³⁷ J. I w a s z k i e w i c z : *Chreptowicz Joachim*. W: *Polski Słownik Biograficzny* 1937 t. 3 s. 441–443.

³⁸ *Nomenklatura minerałów pojedynczych czyli oryktognostyczno-mineralogiczna przez ś.p. Romana Symonowicza [...] w największej części wypracowana, a przez iego ucznia Makarego Bogatkę [...] ogłoszona Roku 1815 Miesiąca Listopada 10 dnia*. Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno 1815 ss. VIII, 29. Egzemplarz w Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN, sygnatura I 121181.

³⁹ J. M o w s z o w i c z , K. K o w a l s k a : *Bogatko Makary*. W: S. F e l i k s i a k (red.): *Słownik biologów polskich*. PWN, Warszawa 1987 s. 79.

⁴⁰ P. S k a r g a : *Żywoty Świętych Starego y Nowego Zakonu [...]*. W Drukarni Królewskiej przy Akademii, Wilno 1780 ss. 20 nlb, 458, 50 nlb. Egzemplarz w Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN (sygnatura 4813 st. dr.).

⁴¹ A. P. de Candolle, K. Sprengel: *Grundzüge der wissenschaftlichen Pflanzenkunde* [...]. Bey C. Cnobloch, Leipzig 1820 ss. VIII, 116, 8 tablic. Egzemplarz w Bibliotece Oddziału Krakowskiego PAN (sygnatura II 145237).

⁴² P. Köhler: *Zielnik Józefa Jundziłła*. dz. cyt.

⁴³ J. Jundziłł: *Opisanie roślin w Litwie ...*, dz. cyt.

⁴⁴ Przy założeniu, że przynajmniej książki XIX-wieczne były nabywane niedługo po ich opublikowaniu.

Piotr Köhler

THE SCIENTIFIC LIBRARY OF JÓZEF JUNDZIŁŁ (1794–1877)

Józef Jundziłł was a professor of botany at Vilna University (now Vilnius, Lithuania), and the author of a number of floristical communications and the flora of Lithuania entitled *Opisanie roślin w Litwie* [...] [Description of plants in Lithuania [...]](1830). His herbarium is among the largest and most important in 19th century Poland.

Hypothetical origins of the collection

Several people, it seems, contributed to the development of the collection. The older part was developed by Dominik Jundziłł, Józef's father. Independently, Józef Jundziłł gathered books on natural history, mainly botany, around 1813–1832. Upon his father's death, Józef acquired the older part of the collection and incorporated it into his own library. After Józef Jundziłł's death the books were donated, by his daughter Maria, to the Academy of Sciences and Letters (cf. Fig. 1), and to the Jagiellonian University in Kraków (cf. Fig. 2).

Size of the collection

There are no sources confirming the extent or even the very act of the donation. Therefore, the size of the collection may only be assessed on the basis of an old catalogue of the Library of the Polish Academy of Sciences, Kraków Division, and of inventories of this library, as well as the Library of the Jagiellonian University Botanical Institute and W. Szafer Institute of Botany (Polish Academy of Sciences). The collection consisted of 316 titles in about 360 volumes.

Number of titles in respective parts of the collection

The number of titles in each part of the collection results from both the origin and the designated use of a given title. Most works published before 1750 were on subjects other than natural history (e.g. printed resolutions of the Sejm (Polish Parliament), works on religion and philosophy, cf. Table 1.) and probably belonged to Dominik Jundziłł's library. Books printed during 1801–1832 form the amplest part of the collection and were gathered by Józef Jundziłł during his studies and work at Vilna University. After the University was closed down in 1832, Józef Jundziłł left Vilna. During the period of 1833–1877 he seldom bought books.

Thematic structure of the collection

The collection represents a broad spectrum of subjects, which shows the origin of the books, and mainly reflects the interests of Dominik and Józef Jundziłł (botany, seed lists of the botanic gardens, horticulture, fruit-farming, zoology and veterinary medicine, geography, descriptions of voyages, mineralogy, geology, physics, geometry, chemistry, economy, housekeeping, religion, philosophy, belles-lettres, politics, dictionaries, cf. Table 2).

Linguistic structure

The collection consists predominantly of works written in Polish (cf. Fig. 3). Some books, however, were written in Latin (24%), German (22%), and French (16%). The proportion of titles written in the two latter languages is bigger for titles published after 1800 (cf. Fig. 4) due to the increasing importance of those languages in science during that period. The variety also reflects the owners' knowledge of those foreign languages.

Chronological structure

The earliest book comes from 1560 (P. A. M a t t h i o l u s : *Commentarii [...] Pedacii Dioscoridis [...]*), the latest from 1874. Within this range there are two periods in which the majority of titles were published: the first one was the second half of the 17th century, the other was the period of 1765–1830 (cf. Fig. 5). From the first period come the books collected by Dominik Jundziłł, from the other, those gathered by Józef Jundziłł. The dramatic decrease in book purchases after 1832 was the result of the closing down of the University and Józef Jundziłł's leaving Vilna.

Geographical structure of publication

Almost one third of the titles were published in Poland, mostly in Vilna. They seem to have been purchased by J. Jundziłł's father. Many of the books in the collection came from Germany and France, thus reflecting the leading role of German and French botany on the continent, and the fact that Józef Jundziłł had studied there for a period of time.

Book covers, glosses, inscriptions

The volumes have three kinds of covers:

1. leather – plain and ornamental,
2. cardboard – from Jundziłł's times,
3. cardboard – replaced in 1960s and 1970s.

The glosses, which Józef Jundziłł was adding to the books throughout his life, are, in most cases, Polish translations of Latin botanical terms, generic names and specific epithets, and floristical records.

There are two dedications. One of them is in P. G. Pallas' *Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs* by Count Adam Chreptowicz, who donated the books to Józef Jundziłł in 1823. The other one is in Makary Bogatko's *Nomenklatura minerałów* [Nomenclature of minerals].

The role of the collection

During Józef Jundziłł's work at Vilna University the collection served as source of reference material for his studies and lectures in botany and mineralogy.

The structure of the collection, here analysed, reflects the history of the library, the influence of West European botanical centres on Vilna, Józef Jundziłł's areas of interest, and the story of his own life. The scope of the collection is that of a transition from general erudition of the Enlightenment-type towards 19th century specialization within natural history.